

ՎՐԱՍՏԱՆՈՒՄ «ՎԱՐՂԵՐԻ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ»-Ը ԱՄՆ-Ի ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ, ԴԵՐՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԷԴԳԱՐ ՉԱԽՈՅԱՆ

Հոդվածը նվիրված է Վրաստանում «Վարդերի հեղափոխության» ժամանակ (2003 թ.) Միացյալ Նահանգների ուղղակի կամ անուղղակի աջակցության հիմնական պատճառների և նրա դերի ուսումնասիրությանը: Վերլուծվում են Խորհրդային Միության փլուզումից հետո ԱՄՆ-ի կողմից Վրաստանին հատկացված ֆինանսական, խորհրդատվական ու տեխնիկական օժանդակության հեռահար նպատակները և Վրաստանում «Վարդերի հեղափոխության» ժամանակ գործունեություն ծավալած հասարակական կազմակերպությունների, հատկապես «Կմարա» երիտասարդական կազմակերպության, հիմնադրամների («Բաց հասարակության Վրաստանի հիմնադրամ»), ՋԼՄ-ների («Ռուսթավի-2»), ինչպես նաև միջազգային լրատվամիջոցների («CNN»), Էքզիթ փոլերի և PVT-ների ազդեցությունը քաղաքական դաշտում:

Ուշադրություն է դարձված ԱՄՆ-ի նախկին և այդ ժամանակվա բարձրաստիճան պաշտոնյաների հետ Վրաստանի երկրորդ նախագահ Է. Շևարձնաձեի անձնական կապերին, նրա վարած ներքին ու արտաքին քաղաքականության վերաբերյալ Միացյալ Նահանգների դժգոհություններին, ինչպես նաև Ջ. Բուշ Կրտսերի՝ «փափուկ ուժի» միջոցով քաղաքական արժեհամակարգի ձևավորման միտումներին:

Մանրամասնորեն լուսաբանված է նախագահ Շևարձնաձեի, ընդդիմության առաջնորդներ Մ. Սաակաշվիլիի, Ջ. Ժվանիայի, Ն. Բուրջանաձեի, հասարակական կազմակերպությունների ղեկավարների, Թբիլիսիում ԱՄՆ դեսպան Ռ. Մայլսի և այլ մասնագետների ու պաշտոնյաների կարծիքները «Վարդերի հեղափոխության» ժամանակ ԱՄՆ-ի դերի վերաբերյալ:

Հոդվածում առանձնակի տեղ է հատկացված ամերիկյան պաշտոնյաների հայտարարությունների, ընդդիմության կողմից կիրառված տեխնոլոգիաների և Վրաստանում նոյեմբերի 2-ի խորհրդարանական ընտրություններից հետո տիրող քաղաքական իրավիճակի վերլուծությանը:

Բանալի բառեր – Վրաստան, «Վարդերի հեղափոխություն», բաց հասարակության Վրաստանի հիմնադրամ, «Կմարա» (Բավական է), «Ռուսթավի-2» հեռուստարկերություն, Ազատության ինստիտուտ

ԽՍՀՄ փլուզումից հետո ԱՄՆ-ն և իր դաշնակից պետությունները միլիարդավոր դոլարներ ծախսեցին նորանկախ երկրներում, այդ թվում

նան Վրաստանում «արևմտյան արժեքներ» տարածելու համար: 1990-ական թվականներից սկսած՝ Արևմուտքի երկրները նոր ձևավորված հանրապետություններում ձգտում էին հասնել իրենց նպատակներին ինչպես անմիջականորեն, այնպես էլ միջնորդավորված՝ միջազգային կազմակերպությունների տեխնիկական, ֆինանսական ու խորհրդատվական օժանդակության միջոցով: Նրանք վերջնական արդյունքի հասնելու ճանապարհին խոչընդոտ էին համարում Խորհրդային Միության իրավահաջորդ Ռուսաստանի Դաշնությունը՝ հատկապես 2000-ական թվականներից սկսած, երբ իշխանության եկավ Վլադիմիր Պուտինը: Վերջինս վարում էր հարևան երկրներում ռուսական ազդեցությունը պահելու քաղաքականություն, որը վտանգում էր Արևմուտքի կողմից միլիարդավոր դոլարների ներդրումներից սպասվող արդյունքները¹:

Տվյալ դեպքում Միացյալ Նահանգները և իր դաշնակիցները նախընտրում էին հետխորհրդային երկրներում եթե ոչ համապետական ընտրությունների ճանապարհով, ապա հեղափոխության միջոցով հասնել իշխանափոխության, որը, անշուշտ, տարածաշրջանային կայունության տեսանկյունից կարող էր անկանխատեսելի հետևանքներ ունենալ: Հետևաբար Արևմուտքի և Ռուսաստանի շահերի բախումը հետխորհրդային երկրներում, մասնավորապես Վրաստանում, տարածաշրջանային անկայունության հիմքեր էր ստեղծում: Ռուսաստան-Արևմուտք առձակատումը Վրաստանում անմիջականորեն առնչվում էր նաև Հայաստանի կենսական շահերին, քանի որ Վրաստանն այն պետությունն է, որի միջոցով Հայաստանը ելք ունի դեպի Սև ծով:

Պատմության ընթացքում տեղի ունեցած հեղափոխությունների և ռազմական հեղաշրջումների իրականացմանը նպաստել են նաև արտաքին միջամտությունները: Առանձնակի դեր են խաղացել այդ երկրների կողմից հովանավորվող կազմակերպությունները, խմբերը, ինչպես նաև անհատները:

Ուստի սառը պատերազմի տրամաբանության շրջանակներում ԱՄՆ-ն հետխորհրդային տարածքի մի շարք երկրներում ռուսական ազդեցությունը թուլացնելու և արևմտյան կողմնորոշում ունեցող գործիչներին իշխանության բերելու նպատակով գործի է դրել հնարավոր ազդեցության լծակները և ֆինանսական հնարավորությունները:

Ջորջ Բուշի նախագահության օրոք աշխարհում ժողովրդավարության խթանումը ԱՄՆ արտաքին քաղաքականության օրակարգում առաջնային տեղ էր զբաղեցնում²: Այդ ժամանակ ԱՄՆ-ից եկող աջակցության տեսանկյունից Վրաստանը դիտարկվեց որպես ժողովրդավարության տարածման հավակնորդ երկրներից մեկը:

¹ Ст'я Президент Россий, Концепция внешней политики Российской Федерации, Документы, 15 июля 2008 года, <http://kremlin.ru/acts/news/785>, մուտքը՝ 15.11.2021:

² Ст'я **George W. Bush**, “President Bush’s Second Inaugural Address,” Speech, NPR, January 20, 2005, <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=4460172>, մուտքը՝ 16.11.2021:

Եվ պատահական չէ, որ Միացյալ Նահանգները կարևոր դերակատարություն է ունեցել Վրաստանում «Վարդերի հեղափոխության» իրականացման գործում, այդ թվում՝ նախապատրաստական աշխատանքներում:

Առաջին հայացքից տրամաբանական էր, որ Վրաստան-ԱՄՆ հարաբերությունների համատեքստում ԱՄՆ-ն պետք է աջակցեր Վրաստանի իշխանություններին, սակայն իրականում խաղում էր երկակի քաղաքական խաղեր և՛ իշխանության, և՛ ընդդիմության հետ: Միացյալ Նահանգները պետական և ոչ պետական աղբյուրներով ավելի շատ աջակցում էր իրենց տեղական առաջ տանող, ավելի վստահելի առաջնորդներին և նոր ձևավորված ընդդիմադիր կուսակցություններին, քան օրվա իշխանություններին և նախագահ Է. Շևարդնաձեն: Պատճառները տարբեր էին: Շևարդնաձեն, «Ռուսթավի-2» հեռուստաալիքի նկատմամբ հետապնդումների միջոցով սահմանափակելով ազատ խոսքի իրավունքը, անտեսում էր Բուշի առաջ քաշած ժողովրդավարության արժեքները³: Վրաստանի իշխանությունն ի վիճակի չէր պայքարել երկրում մեծ ծավալների հասած կոռուպցիայի և մաքսանենգության դեմ: Մյուս պատճառն այն է, որ տնտեսական, սոցիալական և քաղաքական խնդիրները լուծելու անհրաժեշտությունը Վրաստանին դրդեց շատ արագ բարելավելու Ռուսաստանի հետ տնտեսական կապերը, ինչպես նաև խորացնելու քաղաքական հարաբերությունները⁴:

Քանի որ Շևարդնաձեն ընտրեց Ռուսաստանի հետ էներգետիկ գործարքների կնքման ուղին, ԱՄՆ-ն սկսեց անվստահություն դրսևորել նրա հանդեպ: Խնդիրն այն է, որ 2003 թ. ընտրություններից մի քանի ամիս առաջ Արևմուտքից և վրաց հասարակությունից գաղտնի Շեվարդնաձեի կառավարությունը պայմանագիր էր կնքել Ռուսաստանի պետական «Գազպրոմ» ընկերության հետ: Բացի այդ հայտնի դարձավ ռուսական էլեկտրաէներգիայի խմբի՝ «ՌԱՕ Միասնական էներգետիկ համակարգեր»-ի (RAO Unified Energy Systems) կողմից ամերիկյան էներգետիկ ընկերությանը՝ «ԱԷՍ Մետաքսի ճանապարհ»-ին (AES Silk Road) պատկանող Թբիլիսիի էլեկտրական ցանցերի «Թելասի» բաժնետոմսերի 75 տոկոսը ձեռք բերելու մասին⁵:

Այս համաձայնագրերով Ռուսաստանը ապահովեց իր դերը որպես Վրաստան գազի մատակարար առաջիկա 25 տարիներին և գերիշխող դիրք ստացավ էլեկտրաէներգիայի շուկայում⁶:

³ Տե՛ս **Giorgi Kandelaki**, Georgia's Rose Revolution: A Participant's Perspective, United States Institute of Peace, Special Report 167, July 2006, էջ 4:

⁴ Տե՛ս **Саакашвили М. Н.** Пробуждение силы: Уроки Грузии – для будущего Украины, 2016, էջ 44:

⁵ Տե՛ս **Zeyno Baran**, Deals Give Russian Companies Influence Over Georgia's Energy Infrastructure, Eurasianet, Aug 18, 2003, <https://eurasianet.org/deals-give-russian-companies-influence-over-georgias-energy-infrastructure>, մուտքը՝ 17.11.2021:

⁶ Տե՛ս **რევაზ ქიავა, ედომერ ზალათურია, იულია ნიციტიანი**, საქართველო და რუსეთი: ორმხრივი ხედვა მეოთხედი საუკუნის ურთიერთობებზე, კვლევის ანგარიში, კავკასიური სახლი, 2017 (**მსაღ ზქაღ, ლქღერ ზაღათორქა, ზოქაღ**

Փաստորեն, Վաշինգտոնն ավելի շատ մտահոգված էր այն հանգամանքով, որ Վրաստանն ամերիկյան էլեկտրաէներգիայի ընկերությունը փոխարինեց ռուսականով: Սրանով արևմտյան տերությունների և Վրաստանի ընդդիմության օրակարգերը համընկան: Ավելին, այս համաձայնագրերը ԱՄՆ-ի համար բացահայտեցին Շևարդնաձեի՝ որպես ռազմավարական գործընկերոջ անվատահեղիությունը:

Վրաստանն անկախությունից հետո հայտնվել էր քաղաքական ու տնտեսական ճգնաժամի մեջ, ամենուրեք կոռուպցիա էր, քաղաքացիները չէին վճարվում իրենց աշխատանքի դիմաց, թոշակները շատ ցածր էին, աղքատության ցուցանիշները գնալով մեծանում էին, և հաճախակի էին դարձել քաղաքացիական բախումները, իսկ նորանկախ պետության կառավարությունը չունեի այդ խնդիրները լուծելու բավարար կամք և միջոցներ: Վրաստանը նույնիսկ կորցրել էր վերահսկողությունը իր տարածքների մեծ մասի նկատմամբ՝ Աբխազիայի, Հարավային Օսիայի, Աջարիայի և Պանկիսի կիրճի⁷:

Վրաստանում դժգոհություններն էլ ավելի մեծացան, և հեղափոխության առիթ դարձան 2003 թ. նոյեմբերի 2-ի խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքները, քանի որ ընտրությունները դիտարկված ոչ կառավարական կազմակերպությունները հայտնում էին բազմաթիվ խախտումների մասին⁸: Այնուամենայնիվ, Վրաստանի Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը (ԿԸՀ), ընտրությունները ճանաչելով կայացած, հայտարարեց «Հանուն նոր Վրաստանի» իշխանական դաշինքի հաղթանակը⁹, սակայն «Ռուսթավի-2» հեռուստաընկերությունը հաղորդեց, որ ըստ էքզիթ փոլի (exit poll) արդյունքների՝ հաղթել է Սաակաշվիլիի «Ազգային շարժում» դաշինքը¹⁰: Նույն գիշերը Թբիլիսիում անցկացվեցին ընդդիմության առաջին հանրահավաքները:

Ըստ երևույթին ընդդիմությունը բողոքի գործողությունների էր նախապատրաստվել դեռևս 2000 թ. Վրաստանի նախագահի ընտրության արդյունքների վերլուծությունից հետո, երբ Շևարդնաձեն ուժեղ ու կազմակերպված ընդդիմության բացակայության պայմաններում 79,82 տոկոս ձայների առավելությամբ ընտրվել էր երկրի նախագահ¹¹:

Նիկիտինա, Վրաստան և Ռուսաստան. երկկողմ տեսլական քառորդարյա հարաբերությունների մասին, հետազոտական զեկույց, Կովկասյան տուն, 2017 թ.), էջ 25-26:

⁷ Տե՛ս **Thomas Goltz**, *Georgia Diary: A Chronicle of War and Political Chaos in the Post Soviet Caucasus*, Routledge; 1st edition, London and New York, March 4, 2015, էջ 195, 245:

⁸ Տե՛ս **Francoise J. Companjen**, "Georgia," In *The Colour Revolutions in the Former Soviet Republics, Successes and failures*, Ed. Donnacha Ó Beacháin and Abel Polese, Routledge, London and New York, 2010, էջ 14:

⁹ Տե՛ս ընտրությունների պաշտոնական, PVT-ների և էքզիթ փոլի ամբողջական արդյունքները **Lincoln A. Mitchell**, *Uncertain Democracy*, "U.S. Foreign Policy and Georgia's Rose Revolution," University of Pennsylvania Press Philadelphia, 2009, էջ 61:

¹⁰ Տե՛ս **Cory Welt**, "Georgia's Rose Revolution: From Regime Weakness to Regime Collapse," In *Democracy and Authoritarianism in the Postcommunist World*, Ed. Valerie Bunce, Michael McFaul and Kathryn Stoner-Weiss, Cambridge University Press, 2010, էջ 166:

¹¹ Տե՛ս ցեկզո, Նախորդող - ճիշտացումներ 1990-2010, էջ 13 (Վրաստանի

Հատկանշական է, որ իշխող «Վրաստանի քաղաքացիների միությունը» երկար տարիներ նախագահ Էդուարդ Շևարդնաձեի քաղաքական հիմնասյունն էր: Սակայն տևական ժամանակ կառավարման ոչ արդյունավետ ու արխայիկ մեթոդները, ինչպես նաև վարչակարգի աստիճանական հեղինակազրկումը հանգեցրին այն բանին, որ իշխող մեծամասնությունից դուրս էին գալիս մի շարք քաղաքական գործիչներ, որոնք ծանրակշիռ ազդեցություն ունեին վրացական քաղաքական դաշտում¹²:

Այդ քաղաքական գործիչները բաժանվեցին տարբեր խմբերի: Առաջինը ներկայացնում էր Վրաստանի գործարար շրջանակների շահերը, որոնք հեռանալով քաղաքական մեծամասնության խորհրդարանական խմբակցությունից, ստեղծեցին «Նոր աջեր» կուսակցությունը, ինչը հանգեցրեց իշխանական դիրքերի խաթալմանը¹³: Երկրորդ խումբն առաջնորդում էր գործող իշխանական վերնախավում դեռևս արդարադատության նախարարի պաշտոնը զբաղեցնող Միխեիլ Սաակաշվիլին, որը, 2001 թվականի սեպտեմբերին լքելով իշխող կուսակցության շարքերը, դեկտեմբերին ստեղծում է ընդդիմադիր «Ազգային շարժում» կուսակցությունը¹⁴: Իրադարձությունների նման զարգացումը վկայում էր Շևարդնաձեի իշխանության թուլության ու նորաստեղծ քաղաքական կուսակցությունների նկատմամբ հասարակության վստահության մասին:

2002 թ. գարնանը Շևարդնաձեի ճամբարից Զուրաբ Ժվանիայի և Նինո Բուրջանաձեի հեռացմամբ վերջնականապես դադարեց գործել «Վրաստանի քաղաքացիների միություն» կուսակցությունը, և նրանք ստեղծեցին «Միացյալ դեմոկրատների» կուսակցությունը¹⁵: Ստեղծվեցին նաև ընդդիմությանը աջակցող «Լեյբորիստական» (Labour Party) ու «Արդյունաբերությունը կփրկի Վրաստանը» կուսակցությունները: Շևարդնաձեի կողմնակից ուժերը միավորվեցին «Հանուն նոր Վրաստանի» դաշինքում: Նրան աջակցում էր նաև Ասլան Աբաշիձեի գլխավորած «Վերածնունդ» կուսակցությունը¹⁶:

Նախագահի ուժերի մասնատումը հանգեցրեց նրան, որ արդեն 2002 թ. Վրաստանում տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններում գործող իշխանության աջակիցները ձախողվեցին

կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով, Վրաստան - Ընտրությունների պատմություն 1990-2010), <https://cesko.ge/res/old/other/9/9077.pdf>, մուսքը՝ 20.11.2021:

¹² Տե՛ս **Cory Welt**, նշվ. աշխ., էջ 157-158:

¹³ 2005 թվականից դարձել է «Նոր պահպանողական» կուսակցություն:

¹⁴ 2004 թ. նոյեմբերին «Ազգային շարժում» և «Միացյալ դեմոկրատներ» կուսակցությունների միավորմամբ ձևավորվում է «Միացյալ ազգային շարժումը»:

¹⁵ Տե՛ս **Ghia Nodia, Alvaro Pinto Scholtbach**, *The Political Landscape of Georgia: Political Parties: Achievements, Challenges and Prospects*, Eburon, Delft 2006, էջ 18:

¹⁶ Տե՛ս U.S. 108th Congress 2nd Session, Georgia's "Rose Revolution," Printed for the use of the Commission on Security and Cooperation in Europe, Washington, 2004, էջ 2:

ծանր պարտություն կրելով նորաստեղծ կուսակցություններից¹⁷:

Հաշվի առնելով վերջին տարիներին իշխանության դեմ զանգվածային բողոքները, երկրում ժողովրդականության կտրուկ անկումը և 2002 թ. Թբիլիսիի ավագանու ընտրություններին ընդդիմության աջակցության բարձր աստիճանը՝ ԱՄՆ-ն կանխատեսում էր, որ իշխող կուսակցությունը պարտվելու է «արդար» ընտրություններում: Հետևաբար, Միացյալ Նահանգներն ակտիվ ջանքեր գործադրեց իշխող վերնախավին կեղծիքներից հեռ պահելու համար՝ ընտրությունների դիտորդական խմբեր հավաքագրելով, էքզիթ փուլեր և PVT-ներ (The Parallel Vote Tabulation) կազմակերպելով¹⁸:

ԱՄՆ-ն ուղղակիորեն և ԵԱՀԿ ծրագրերի միջոցով Վրաստանում ընտրությունների կազմակերպմանն աջակցելու նպատակով ծախսել է 2,4 մլն դոլար՝ ընտրության կազմակերպիչների վերապատրաստման, զուգահեռ քվեարկություն անցկացնելու և տեղեկատվական ծրագրեր իրականացնելու համար¹⁹:

Ստեղծված իրավիճակը հարմար առիթ էր Միացյալ Նահանգների համար հեղափոխության միջոցով ամրապնդելու ժողովրդավարական ինստիտուտները Վրաստանում և ավելացնելու ազդեցության լծակները տարածաշրջանում: Սրա մասին է վկայում նաև այն հանգամանքը, որ Միացյալ Նահանգների Միջազգային զարգացման գործակալությունը (USAID) ընտրությունների թափանցիկությունն ապահովելու և դիտարկում կատարելու նպատակով աջակցել է Վրաստանում քվեարկության համակարգի արդիականացմանը, դիտորդական խմբերի ձևավորմանն ու վերապատրաստմանը²⁰:

Շևարդնաձեն անձնական սերտ կապեր ունեւր ինչպէս նախագահներ Ջորջ Բուշ Ավագի, Ջ. Բուշ Կրտսերի, նախկին պետքարտուղարի և աշխատակազմի ղեկավար Ջեյմս Բեյքերի, այնպէս էլ ազդեցիկ այլ պաշտոնյաների հետ²¹: Անկախ Միացյալ Նահանգներում Շևարդնաձեի ունեցած անձնական կապերից՝ ԱՄՆ-ի բարձրաստիճան տարբեր պաշտոնյաներ և քաղաքական գործիչներ ընտրությունների նախապատրաստման փուլում մի քանի անգամ այցելել են Վրաստան՝ ազատ

¹⁷ Տե՛ս ցեկզո, სავარჯველო - არჩევნების ისტორია 1990-2010 (Վրաստանի կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով, Վրաստան - Ընտրությունների պատմություն 1990-2010), էջ 14, <https://cesko.ge/res/old/other/9/9077.pdf>, մուտքը՝ 22.11.2021:

¹⁸ Տե՛ս **Corry Welt**, “Regime Vulnerability and Popular Mobilization in Georgia’s Rose Revolution,” In Center on Democracy, Development, and The Rule of Law Working Papers, № 67, September 2006, էջ 35-39:

¹⁹ Տե՛ս U.S. Department of State, “Presidential Election in Georgia,” Press Statement, Adam Ereli, Deputy Spokesman, Washington, DC, November 21, 2003, <https://2001-2009.state.gov/r/pa/prs/ps/2003/26539.htm>, մուտքը՝ 27.11.2021:

²⁰ Տե՛ս Embassy of The USA, USAID/Caucasus-Georgia Country Strategy 2004-2008 (Richard Miles, Tbilisi, July 31, 2003), August 7, 2003, էջ 67-69:

²¹ Տե՛ս **Khelashvili, George** and **Macfarlane, S. Neil**, “The Evolution of US Policy towards the Southern Caucasus,” Uluslararası İlişkiler, Volume 7, № 26, Summer 2010, էջ 110-111:

և արդար ընտրություններ անցկացնելու նպատակով²²: Օրինակ՝ 2003 թ. հուլիսի 3-ին Սպիտակ տան մամուլի խոսնակը հաղորդագրություն տարածեց, որ նախկին պետքարտուղար Ջեյմս Բեյքերը, որը հանդես էր գալու որպես ԱՄՆ նախագահի հատուկ բանագնաց, հուլիսի 4-ին և 5-ին այցելելու է Թբիլիսի, իսկ առաքելության հիմնական նպատակը լինելու է Վրաստանի նախագահ էդուարդ Շևարդնաձեի հետ նոյեմբերին ազատ և արդար խորհրդարանական ընտրություններ կազմակերպելու և Վրաստանում քաղաքական ու տնտեսական բարեփոխումներն առաջ տանելու ուղիների քննարկումը²³: Բեյքերը լիազորված էր նաև բանակցելու Վրաստանի բոլոր այն քաղաքական ուժերի հետ, որոնք կողմ էին համակարգային բարեփոխումներին և կարող էին պայքարել կոռուպցիայի դեմ՝ հիմքեր ստեղծելով երկրում ժողովրդավարության և տնտեսության կայուն զարգացման համար: Նա Վրաստանում ազատ, արդար ընտրություններ անցկացնելու նպատակով իշխանություններին առաջարկեց ընդունել 10 կետից բաղկացած ծրագիր²⁴, այդ թվում իրականացնել ընտրական հանձնաժողովների բարեփոխումներ և կազմակերպել ԿԸՀ-ին զուգահեռ ձայների հաշվարկ (The Parallel Vote Tabulation-PVT)²⁵:

2004 թ. մարտի 17-ին Վաշինգտոնի համալսարանի Սենտ Լուիսի միջազգային և տարածքային հետազոտությունների տնօրեն Ջեյմս Վ. Վերցի (James V. Wertsch) հետ հարցազրույցում Բեյքերը հաստատել է Շևարդնաձեի և Վրաստանում ընդդիմադիր ուժերի ներկայացուցիչների հետ հանդիպումների փաստը և ընդգծել, որ և՛ Շևարդնաձեն, և՛ Սասկաշվիլին, ինչպես նաև մյուսները համաձայնել են իր առաջարկած 10 սկզբունքներին²⁶:

Այս հաղորդագրությունը հստակ արձանագրում է ԱՄՆ-ի պաշտոնական մոտեցումը Շևարդնաձեի վարչակազմի նկատմամբ, քանի որ Բեյքերի քողարկված գլխավոր առաքելությունն էր Վրաստանում գտնել այնպիսի ընդդիմադիր ուժեր, որոնք միշտ հավատարիմ կլինեին Միացյալ Նահանգների առաջ քաշած քաղաքական արժեքներին ու

²² Տե՛ս **David Usupashvili**, “An Analysis of the Presidential and Parliamentary Elections in Georgia: a Case Study, November 2003-March 2004,” In Election Assessment in the South Caucasus (2003-2004): Armenia, Azerbaijan, Georgia, International IDEA, 2004, էջ 96:

²³ Տե՛ս The White House, President George W. Bush, “Presidential Envoy James Baker to Visit Tbilisi, Georgia,” Statement by the Press Secretary, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/07/20030703-15.html>, մուտքը՝ 30.11.2021:

²⁴ Անձնական նամակների միջոցով նման առաջարկությամբ հանդես էին եկել ԱՄՆ-ի մի շարք կոնգրեսականներ, այդ թվում նաև հանրապետական Սաքքեյնը, որը շատ մտերիմ էր ընդդիմադիր Մ. Սասկաշվիլիի հետ:

²⁵ Տե՛ս **Corry Welt**, “Regime Vulnerability and Popular Mobilization in Georgia’s Rose Revolution,” էջ 37, <https://civilresistance.info/biblio-item/2006/regime-vulnerability-and-popular-mobilization-georgias-rose-revolution>

²⁶ Տե՛ս **Zurab Karumidze** and **James V. Wertsch**, “ENOUGH!” The Rose Revolution in The Republic of Georgia 2003, “Interview with James Baker,” Nova Science Publishers, New York, 2005, էջ 80:

սկզբունքներին²⁷:

Շևարդնաձեի նկատմամբ Բուշի անվստահությունը հավաստում է նաև Բեյքերի հետ ուղարկված նամակով, որի միջոցով նախագահ Ջորջ Բուշն իր վրացի գործընկերոջը հորդորում էր հնարավորություն ընձեռել երիտասարդներին իշխանության գալու²⁸:

Այսպիսով, կային բազում պատճառներ՝ կարծելու, որ ԱՄՆ-ն պատրաստվում էր Վրաստանում իրականացնել հեղափոխություն՝ իր վստահելի առաջնորդին իշխանության բերելու և ունեցած ազդեցությունը մեծացնելու նպատակով:

Խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքների հրապարակման պահից սկսվեց այսպես կոչված «Վարդերի հեղափոխությունը»: Սաակաշվիլին իր հուշերում վկայում է, որ նույնիսկ հեղափոխության անվանումը տվել է ամերիկյան «CNN» հեռուստաընկերության լրագրող Ռայան Չիլկոտը, որը հարցազրույցների միջոցով ներկայացրել է Վրաստանում կատարվող իրադարձությունները: Սաակաշվիլին նաև պնդում է, որ Վրաստանում ԱՄՆ-ի դեսպան Ռիչարդ Մայլսը, օգտագործելով իր հնարավորությունները և կապերը, խանգարել է ընդդիմադիր ուժերին իրականացնելու հեղափոխություն²⁹: Հետաքրքրական է, որ միննույն ժամանակ Սաակաշվիլին ամերիկյան ՋԼՄ-ներին իրեն աջակից է անվանում, իսկ Թբիլիսիում ԱՄՆ-ի դեսպանին՝ խանգարող:

Սաակաշվիլիի մեղադրանքներին ի պատասխան՝ Վրաստանում ԱՄՆ-ի դեսպան Ռիչարդ Մայլսը պնդում էր, որ հեղափոխության օրերին չի աջակցել ո՛չ Մ. Սաակաշվիլի, Չ. Ժվանիա, Ն. Բուրջանաձե եռյակին, ո՛չ էլ Է. Շևարդնաձեին, ավելին, կապի մեջ լինելով ընդդիմության բոլոր լիդերների հետ՝ չի միջամտել իշխանության և ընդդիմության միջև բանակցություններին, քանի որ դրանով զբաղվում էր ՌԴ ԱԳ նախարար Իվանովը³⁰: Միննույն ժամանակ ԱՄՆ դեսպանը նշում է, որ խոսել է բոլորի հետ միայն բռնությունից խուսափելու նպատակով³¹:

Սաակաշվիլին հաշվի չէր առել ԵԱՀԿ-ում Միացյալ Նահանգների կառավարության անունից արված հայտարարությունները: 2003 թ. նոյեմբերի 13-ին ԵԱՀԿ-ում ԱՄՆ առաքելության փոխղեկավար Դուգլաս Դևիդսոնը հորդորել էր Վրաստանի իշխանություններին կազմակերպել ընտրություններ Վրաստանի ընտրական օրենսգրքով, միջազգա-

²⁷ Տե՛ս «Baker Delivered Bush's Message to Shevardnadze», *Civil.ge*, Tbilisi, 05.07.2003, <https://civil.ge/archives/103644>, մուտքը՝ 03.12.2021:

²⁸ Տե՛ս **Ivlian Haindrava**, «Georgia: Through Elections to the “Rose Revolution,” In Election Assessment in the South Caucasus (2003-2004): Armenia, Azerbaijan, Georgia, International IDEA, 2004, էջ 106:

²⁹ Տե՛ս **Саакашвили М. Н.** Пробуждение силы: Уроки Грузии - для будущего Украины, էջ 14:

³⁰ Տե՛ս **Zurab Karumidze and James V. Wertsch**, «Interview with Richard Miles», նշվ. աշխ., էջ 72:

³¹ Տե՛ս նույն տեղը:

յին և ԵԱՀԿ չափանիշներով սահմանված կարգով, նաև ապահովել քվեարկության անցկացման թափանցիկությունը³²:

2003 թ. նոյեմբերի 17-ին Թբիլիսիում ԱՄՆ դեսպանատունը հայտարարություն տարածեց Վրաստանի խորհրդարանական ընտրություններին ԱՄՆ-ի կառավարության արձագանքի վերաբերյալ: Պետդեպարտամենտի խոսնակ Ռիչարդ Բուչերը (Richard Boucher) ընտրությունների վերաբերյալ մտահոգություն էր հայտնում ձայների հաշվարկի ողջ ընթացքում, իսկ նոյեմբերի 19-ին, երբ Վրաստանի ընտրությունների արդյունքները հրապարակվեցին, նա անմիջապես հիասթափություն հայտնեց արդյունքների և Վրաստանի ղեկավարության գործողությունների վերաբերյալ³³:

Նոյեմբերի 20-ին ընտրությունների պաշտոնական արդյունքների հրապարակումից հետո, Պետդեպարտամենտի խոսնակի տեղակալ Ադամ Էրելին այդ օրվա մամուլի ճեպագրույցի ընթացքում լրագրողներին տեղեկացրեց, որ տեսնելով հրապարակված արդյունքները՝ խորապես հիասթափված են Վրաստանի իշխանություններից ինչպես Աջարիայում, այնպես էլ Վրաստանի այլ շրջաններում, քանի որ տեղի են ունեցել ձայների զանգվածային կեղծումներ³⁴: Հատկանշական է, որ հեղինակավոր անկախ կազմակերպությունների զուգահեռ անցկացրած քվեարկության արդյունքները և էքզիթ փուլերն էապես տարբերվում էին Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի հրապարակած տվյալներից, և այդ անհամապատասխանությունները, պաշտոնական Վաշինգտոնի կարծիքով, վկայում էին ձայների հաշվարկի շահարկման մասին: Հետևաբար ԱՄՆ-ն չճանաչեց Վրաստանում խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքները: Ստեղծվեց իրավիճակ, երբ ԱՄՆ-ն կարող էր Վրաստանին զրկել ֆինանսական աջակցությունից և պատժամիջոցներ կիրառել Բուշի սահմանած ժողովրդավարության արժեքները ոտնահարելու և ֆինանսական աջակցություններն անտեղի վատնելու համար:

Այդուհանդերձ, ԱՄՆ-ի կառավարությունը միայն 2003 թ. նոյեմբերի 21-ին պաշտոնական հայտարարություն տարածեց, որտեղ ասվում էր, որ Վրաստանի իշխանությունները, անտեսելով ԵՀԱԿ-ի և ԱՄՆ-ի սահմանած ազատ և արդար ընտրություններ կազմակերպելու կանոնները, արհամարհել են ժողովրդի կամքը և կեղծել ընտրությունների

³² St' u U.S. Department of State, Statement on the Georgia Parliamentary Elections, "Douglas Davidson, Deputy Chief of U.S. Mission to the OSCE," Vienna, November 13, 2003, <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/rm/2003/26256.htm>, մուտքը 08.12.2021:

³³ St' u U.S. Embassy in Georgia, Statement of the Embassy of the United States on the U.S. Government Response to the 2003 Georgian Parliamentary Elections (November 17), Tbilisi, 17 November, 2016, <https://ge.usembassy.gov/statement-2003-georgian-elections/>, մուտքը 11.12.2021:

³⁴ St' u U.S. Department of State, Daily Press Briefing, Adam Ereli, Deputy Spokesman, Washington, DC, November 20, 2003, <https://2001-2009.state.gov/r/pa/prs/dpb/2003/26502.htm>, մուտքը 13.12.2021:

արդյունքներ³⁵:

Սա առաջին անգամ էր, երբ ԱՄՆ-ն ոչ միայն բացահայտորեն մեղադրեց նախկին Խորհրդային Միության տարածքում ձևավորված նորանկախ պետության ղեկավարությանը ընտրություններ կեղծելու մեջ, այլ նաև պաշտոնապես չճանաչեց ընտրությունների արդյունքները:

Խնդրի վերջնական հանգուցալուծումը եղավ այն, որ Շևարդնաձեն հրաժարական տվեց, և նախագահի ժամանակավոր պաշտոնակատար նշանակվեց խորհրդարանի խոսնակ Նինո Բուրջանաձեն, որը նշանակեց նախագահի արտահերթ ընտրությունների օրը³⁶:

Միացյալ Նահանգների ու Մ. Սաակաշվիլիի գլխավորությամբ նոր ձևավորվող վրացական իշխանությունների միջև հարաբերությունների սերտացման կարևոր վկայություն էր նաև այն իրողությունը, որ Վրաստանում իրենց գործունեությունն էին ակտիվացնում Միացյալ Նահանգներում տեղակայված Ջորջ Մորոսին պատկանող «Բաց հասարակության հիմնադրամների» մասնաճյուղերը, որոնց ուղղված մեղադրանքներ էին հնչում Վրաստանում իրավիճակն ապակայունացնելու համար³⁷: Մասնավորապես ուշադրության է արժանի այն փաստը, որ մինչև «Վարդերի հեղափոխությունը», ընդամենը երեք ամսվա ընթացքում Մորոսի հիմնադրամները վրացական ընդդիմությանը փոխանցել են շուրջ 42 միլիոն դոլար, որն ըստ երևույթին ուղղված էր Շևարդնաձեի իշխանության տապալմանը³⁸:

2005 թ. Թբիլիսում Ջ. Մորոսը հայտարարեց. «Ես շատ ուրախ ու հպարտ եմ հիմնադրամի գործունեությամբ, որն ուղղված է վրացական հասարակությանը «Վարդերի հեղափոխությանը» նախապատրաստելուն, սակայն հիմնադրամի ու իմ անձի դերակատարությունն այս աշխարհում չափազանցված են»³⁹:

Իր հերթին Թբիլիսիում Միացյալ Նահանգների դեսպան Ռիչարդ Մայլսը արդարանալու նպատակով Ջուրաբ Կարումիձեի և Ջեյմս Վ. Վերցի հետ հարցազրույցում հայտարարում է, որ ո՛չ Թբիլիսիում ԱՄՆ դեսպանատունը, ո՛չ էլ Մորոսն ու «Ազատության ինստիտուտն» են աջակցել Վրաստանում «Վարդերի հեղափոխությանը», այլ Շևարդնաձեն իր ձախողումներն արդարացնելու համար է նման թեզ առաջ քաշում, բայց եթե նույնիսկ ծնված չլինեք Մորոսը և դեսպան չլինեք Մայլ-

³⁵ Տե՛ս U.S. Department of State, "Presidential Election in Georgia," Press Statement, Adam Erel, Deputy Spokesman, Washington, DC, November 21, 2003, <https://2001-2009.state.gov/r/pa/prs/ps/2003/26539.htm>, մուտքը՝ 12.01.2022:

³⁶ Տե՛ս United States Department of State, "Background Note: Georgia," Georgia and the Caucasus Region, Ed. Fran W. Haro, Nova Science Publishers, New York, 2010, էջ 103:

³⁷ Տե՛ս **Lincoln A. Mitchell**, նշվ. աշխ., էջ 117:

³⁸ Տե՛ս **Richard Carlson**, Georgia on His Mind, *Washington Examiner*, May 24, 2004, <https://www.washingtonexaminer.com/weekly-standard/georgia-on-his-mind>, մուտքը՝ 14.01.2022:

³⁹ **Sarah Miller Beebe, Randolph H. Pherson**, Cases in Intelligence Analysis: Structured Analytic Techniques in Action, SAGE, Los Angeles, 2012, էջ 211:

ար, միննույն է՝ հեղափոխությունը Վրաստանում անխուսափելի էր⁴⁰:

Մայլսը հավաստում էր, որ ԱՄՆ պետքարտուղար Ք. Փաուլը սատարել և օժանդակել է ՌԴ ԱԳ նախարար Իվանովի առաքելությանը, երբ վերջինս ժամանել էր Թբիլիսի քաղաքական ճգնաժամը հանդարտեցնելու նպատակով⁴¹: Դեսպան Մայլսը հմտորեն ակնարկում էր Վրաստանում «Վարդերի հեղափոխության» մեջ Ռուսաստանի անմիջական մասնակցության գործոնի մասին:

Փաստ է՝ «Վարդերի հեղափոխությունը» իրականություն չէր դառնա առանց Վրաստանում ԱՄՆ-ի դեսպանատան, ամերիկյան ՋԼՄ-ների, ԱՄՆ-ից հովանավորվող հասարակական կազմակերպությունների և ամերիկացի միլիարդատեր Ջ. Մորոսի հիմնադրամներից ֆինանսական աջակցության:

Այս գործում մեծ դեր խաղացին նաև հասարակական կազմակերպությունները՝ USAID-ին, «Կմարա» երիտասարդական կազմակերպությունը, «Միջազգային հասարակությունը արդար ընտրությունների և ժողովրդավարության համար» (ISFED) հասարակական կազմակերպությունը, «Ազատության ինստիտուտ» ՀԿ-ն, «Արդար ընտրություններ հիմնադրամը», Երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիան, «Բաց հասարակության Վրաստանի հիմնադրամը» և այլն, որոնց ֆինանսապես աջակցում էր ԱՄՆ-ն:

Ժողովրդավարություն, արդարություն, հավասարություն, օրենքի գերակայություն քարոզող այս կազմակերպությունները պաշտոնապես կամ անուղղակի վարում էին այնպիսի քաղաքականություն, որը միտված էր հասարակության շրջանում վստահություն ձեռք բերելուն և Վրաստանում ազատ, արդար և անկախ ընտրություններ անցկացնելու մեխանիզմներ ու միջոցներ ստեղծելու նկատմամբ վստահություն սերմանելուն, որն էլ իր հերթին նպաստեց իշխանափոխությանը: Ժողովրդավարության արժեքների համահունչ ընտրություններ կազմակերպելու համար ԱՄՆ-ի բարձր մակարդակի դիվանագիտության աջակցությունը (ներառյալ նախկին պետքարտուղար Ջեյմս Բեյքերի նախընտրական այցը, որը իշխանություններին հորդորեց ընդունել PVT և ընտրական հանձնաժողովների բարեփոխումներ), USAID-ի կողմից ընտրողների ցուցակի բարեփոխման ֆինանսավորումը, PVT ուսուցումն ու իրականացումը, ինչպես նաև տեղական ընտրություններին դիտորդական առաքելություն իրականացնող հասարակական կազմակերպություններ ստեղծելը և Մորոսի կողմից «Կմարա» երիտասարդական կազմակերպության համար դասընթացներ հովանավորելը տարատեսակ գործոններ էին, որոնք մեծացնում էին ճնշումը կառավարության վրա՝ իրենց պայմաններին համապատասխան ընտրությո-

⁴⁰ Տե՛ս **Zurab Karumidze and James V. Wertsch**, “Interview with Richard Miles”, նշվ. աշխ., էջ 78:

⁴¹ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 75:

յուններ անցկացնելու նպատակով, և բարձրացնում կեղծիքների հայտնաբերման հավանականությունը⁴²:

2000-ական թթ. նշյալ կազմակերպություններն ու հիմնադրամներն ավելի ակտիվացան ուսանողների միջոցով, երբ Վրաստանում տնտեսական ու քաղաքական խնդիրների պատճառով բազմաթիվ երիտասարդներ գործազուրկ էին: Երիտասարդների և ուսանողների շրջանում կուտակված դժգոհությունը ստիպեց նրանց ինքնակազմակերպվել: Այդպիսի առաջին խումբը ձևավորվեց 2000 թ. Թբիլիսիի պետական համալսարանում, որը հիմնականում քարոզչություն էր իրականացնում կրթական համակարգում տարածված կոռուպցիայի դեմ և կոչ էր անում արմատական բարեփոխումներ իրականացնել ոլորտում⁴³: Թեպետ խումբը իրականացրեց մի շարք հաջող ակցիաներ, սակայն արմատական փոփոխությունների համար անհրաժեշտ էին համակարգային բարեփոխումներ:

Երկրորդ խումբը, որն իրեն անվանում էր «Ուսանողների շարժում Վրաստանի համար», ասպարեզ մտավ 2001 թ. հոկտեմբերին՝ ուսանողական բողոքների ժամանակ, երբ Շևարդնաձեն փորձում էր փակել «Ռուսթավի-2» հեռուստաընկերությունը⁴⁴: Այսպիսով, այս երկու խմբերի համատեղ գործողությունը պսակվեց «Կմարա» երիտասարդական շարժման (կազմակերպության) ստեղծմամբ:

«Ազատության ինստիտուտը» և Վրաստանի քաղաքացիական իրավունքների առաջատար ՀԿ-ն առանցքային դեր են խաղացել «Կմարայի» հիմնադրման ընթացքում: Այս կառույցները հասանելի էին դարձնում «Կմարայի» ակտիվիստներին տեխնիկական ու նյութական ռեսուրսները և աջակցում էին իրազեկման, վերապատրաստման ու քաղաքական ընդդիմության հետ գործողությունների համակարգմանը, իսկ ձերբակալության դեպքում երիտասարդական շարժման ակտիվիստներին իրավաբանական ծառայություններ էր մատուցում Վրաստանի երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիան⁴⁵:

«Կմարա» կազմակերպությունը կրկնել է սերբական «Օտպոր» (դիմադրություն) երիտասարդական կազմակերպության մարտավարությունը, քանի որ նախքան խորհրդարանական ընտրությունները «Օտպորի» ակտիվիստները հատուկ ժամանել էին Թբիլիսի իրենց փորձը փոխանցելու և ապագա հեղափոխությանը պատրաստելու համար⁴⁶:

⁴² Տե՛ս **Cory Welt**, Georgia: Causes of the Rose Revolution and Lessons for Democracy Assistance, USAID, Center for Strategic and International Studies, Washington, March 18, 2005, էջ 9:

⁴³ Տե՛ս **Giorgi Kandelaki**, նշվ. աշխ., էջ 6:

⁴⁴ Տե՛ս **Olena Nikolayenko**, Youth Movements and Elections in Eastern Europe, "Kmara! Enough of Corruption and Poverty in Georgia," Cambridge University Press, 2017, էջ 156-157:

⁴⁵ Տե՛ս **Zurab Karumidze and James V. Wertsch**, "Interview with David Zurabishvili," նշվ. աշխ., էջ 64-65:

⁴⁶ Տե՛ս **Stephen Jones**, "Georgia's 'Rose Revolution' of 2003: Enforcing Peaceful Change," In Civil Resistance and Power Politics; The Experience of Non-violent Action from Gandhi to the Present, Ed. Adam Roberts Timothy Garton Ash, Oxford University Press, 2009, էջ 324:

«Կմարան» ակտիվացավ հատկապես Վրաստանում խորհրդարանական ընտրություններից հետո (2003 թ. նոյեմբերի 4-ից), երբ երիտասարդ ակտիվիստները Թբիլիսիի փողոցներում քայլերթով բողոքում էին կառավարության կողմից ընտրությունների արդյունքների կեղծման դեմ և վստահորեն պնդում, որ տեղի է ունենում «ժողովրդի արտահայտած կամքի գողություն», կառավարությունը կատարում է աններելի հանցագործություն և վտանգի տակ դնում սեփական ժողովրդին⁴⁷: Երթի մասնակիցները դատապարտում էին նոյեմբերի 2-ին կայացած խորհրդարանական ընտրությունները կեղծելը:

Նոյեմբերի 14-ին «Վերածնունդ» և «Արդյունաբերողներ» երիտասարդական կազմակերպությունների նախագահներ Կոկա Կվինիկաձեն և Իրակլի Դոլաբերիձեն մամուլի ասուլիսի ընթացքում «Կմարայի» ակտիվիստներին մեղադրեցին Սորոսի հիմնադրամից 2 մլն ամերիկյան դոլար ստանալու համար, որը նրանք օգտագործելու էին Վրաստանում անհնազանդություն կազմակերպելու և ցույցերին ավելի մեծ թվով քաղաքացիների, այդ թվում աշակերտների և ուսանողների ընդգրկելու համար⁴⁸:

Այդ ընթացքում մամուլում հայտնվեցին այնպիսի փաստաթղթեր, որոնք վկայում էին, որ 2003 թ. խորհրդարանական ընտրություններին ընդառաջ OSGF-ը (Open Society Georgia Foundation/«Բաց հասարակություն Վրաստան հիմնադրամ») նախատեսում էր ֆինանսական աջակցություն տրամադրել «Կմարային» և «Միջազգային հասարակությունը արդար ընտրությունների և ժողովրդավարության համար» (ISFED) կազմակերպությանը⁴⁹:

Բացի այդ, ISFED-ի ջանքերին աջակցում էին Վրաստանի այլ կազմակերպություններ, հատկապես Վրաստանի երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիան (GYLA): Այս կառույցները ֆինանսավորել է նաև USAID-ին: Օրինակ՝ GYLA-ն ստացել է մոտ 230,000 ԱՄՆ դոլար, իսկ ISFED-ն՝ 250,000 ԱՄՆ դոլար դրամաշնորհ⁵⁰: Այս կազմակերպությունները տարիներ շարունակ իրենց գործունեությամբ մեծացրել էին վստահությունը վրաց հասարակության շրջանում, քանի որ նրանց կողմից իրավիճակի մշտադիտարկումը և դրան համապատասխան արձագանքը կարևոր դեր էին կատարել քաղաքացիների շրջանում իշխանությունների վերաբերյալ կարծիք ձևավորելու համար:

⁴⁷ Տե՛ս «ახალი თაობა» გაზეთი, “კმარამ” თბილისის ქუჩებში საპროტესტო მსვლელობა მოაწყო, 2003 წ., 5 ნოემბერი («Ախալի թաութ» (Նոր սերունդ) թերթ, «Կմարան» բողոքի երթ է կազմակերպել Թբիլիսիի փողոցներում, 2003 թ. նոյեմբերի 5), էջ 5:

⁴⁸ Տե՛ս **Շոնա Գաձաձյե**, “ახალი თაობა” გაზეთი, “კმარამ” სტორის ფონდისგან 2 მლნ დოლარი აიღო, 2003 წ. 14 ნოემბერი, (**Նոնա Ցաքաձե**, «Ախալի թաութ» (Նոր սերունդ) թերթ, «Կմարան» Սորոսի հիմնադրամից ստացել է 2 միլիոն դոլար, 2003 թ. նոյեմբերի 14), էջ 10:

⁴⁹ Տե՛ս **Сергей Кара-Мурза**, Революция на экспорт, “Грузия-2003; “Революция роз,”” 2006 г. https://litrec.net/kara_murza-sergei/revoliutsii-na-eksport/, (Ebook):

⁵⁰ Տե՛ս **Lincoln A. Mitchell**, նշվ. աշխ., էջ 45:

Վրաստանում տեղի ունեցած իրադարձություններին առանցքային նշանակություն ունեցան նաև «Վարդերի հեղափոխությանը» մասնակից առաջնորդների, տարբեր երկրների քաղաքական գործիչների, պաշտոնյաների և այլ մասնագետների կարծիքները:

Ըստ նախագահ Շևարդնաձեի՝ իրեն իշխանությունից հեռացնելու հանգամանքն ընդունելի էր ն՝ ռուսների, և՛ ամերիկացիների համար: Դրա արդյունքում Պուտինը ՌԴ-ում նախագահական ընտրություններից առաջ կարող էր առավելություն ստանալ, քանի որ ինքը կապված էր Խորհրդային Միության փլուզման և այլ հակառուսական գործողությունների հետ, իսկ ԱՄՆ-ն ի սկզբանե ցուցարարներին աջակցել է Թբիլիսիում ԱՄՆ դեսպանատան որոշ աշխատակիցների միջոցով, որոնք լիազորված էին իրականացնելու նպատակային առաքելություն: Դրա հետ մեկտեղ՝ Ազգային ժողովրդավարական ինստիտուտը բացահայտ նպատակադրված գործունեություն էր ծավալում, իսկ Ջորջ Սոքոսը օգտագործում էր իր ֆինանսական մեծ ռեսուրսները⁵¹:

Շևարդնաձեն բացահայտորեն մեղադրում էր ԱՄՆ-ին, նրա կողմից հովանավորվող հասարակական կազմակերպություններին, հիմնադրամներին, ընդդիմադիրներին աջակցող ՋԼՄ-ներին, Թբիլիսիում ԱՄՆ դեսպանատանը և ամերիկացի միլիարդատեր, «Բաց հասարակության» հիմնադրամների համահիմնադիր ղեկավար Ջ. Սորոսին Վրաստանում «Վարդերի հեղափոխություն» կազմակերպելու և հովանավորելու մեջ:

Մյուսները (ընդդիմության երեք առաջնորդները՝ Միխեիլ Սաակաշվիլին, Ջուրաբ Ժվանիան, Նինո Բուրջանաձեն, Ազգային անվտանգության հարցերով խորհրդական Թեդո Ջափարիձեն, «Ազատության ինստիտուտ» ՀԿ-ի ղեկավար Դավիթ Ջուրաբիշվիլին, Վրաստանում ԱՄՆ-ի դեսպան Ռիչարդ Մայլսը, ԱՄՆ-ի նախկին պետքարտուղար Ջեյմս Բեյքերը, ԱՄՆ-ի նախկին պետքարտուղարի տեղակալ Սթրոք Թալբոթը, Միջազգային խաղաղության համար «Քարնեգի» հիմնադրամի մոսկովյան գրասենյակից Ալեքսեյ Մալաշենկոն) գրեթե համանման կարծիքներ են հայտնել հեղափոխության կազմակերպիչների, աջակիցների և իրականացնողների վերաբերյալ՝ նշելով, որ Վրաստանում «Վարդերի հեղափոխությանը» ո՛չ ԱՄՆ-ն, ո՛չ Ռուսաստանը, ո՛չ էլ մեկ այլ երկիր չի միջամտել, այն տեղի է ունեցել քաղաքացիների հույզերի, ցանկությունների ու համառ պայքարի շնորհիվ⁵²: Այնուամենայնիվ, նրանք նաև չեն բացառել նշված երկրների և կազմակերպությունների ունեցած հետաքրքրություններն ու որոշակի ազդեցությունը:

Այն հարցերին, թե «Վարդերի հեղափոխությունը» կազմակերպելու և իրականացնելու համար ինչ դեր են ունեցել ՋԼՄ-ները («Ռուսթա-

⁵¹ Տե՛ս **Zurab Karumidze and James V. Wertsch**, “Interview with Eduard Shevardnadze,” նշվ. աշխ., էջ 29-30:

⁵² Տե՛ս նույն տեղը, էջ 23-92:

վի-2» հեռուստաընկերությունը), ՀԿ-ները («Կմարան», «Ազատության ինտիտուտը» և այլն), Վրաստանում ԱՄՆ դեսպանատունը՝ դեսպան Ռիչարդ Մայլսի գլխավորությամբ, ՌԴ ԱԳ նախարար Իվանովը հնչեցրել են գրեթե նույն պատասխանները. նախադրյալներ են եղել հեղափոխության կազմակերպման և իրականացման համար, գլխավոր դերակատարներն ընդդիմության ներկայացուցիչներն էին՝ իրենց առաջնորդների հետ, մեծ դեր է խաղացել «Ռուսթավի-2»-ի կողմից ինֆորմացիայի արագ տարածումը, ՀԿ-ների՝ «Կմարայի» և մյուս կազմակերպությունների գործողությունները եղել են օժանդակող⁵³:

Ձ. Ժվանիան ընդգծել է, որ Վրաստանում «Վարդերի հեղափոխության» ժամանակ չափազանց կարևոր դեր են խաղացել ոչ միայն ԱՄՆ դեսպանատունը, դեսպան Ռ. Մայլսը, այլ նաև Բուշի վարչակազմը⁵⁴:

Հետագայում ևս վրաց որոշ պաշտոնյաներ հաստատում են ԱՄՆ-ի մեծ դերակատարությունը Վրաստանում «Վարդերի հեղափոխության» իրականացման գործում: Օրինակ՝ 2005 թ. դեկտեմբերի 7-ին Վրաստանի փոխվարչապետ Գեորգի Բարամիձեն, էլույթ ունենալով Վաշինգտոնում անցկացվող Ատլանտյան խորհրդում, հայտարարել է, որ «Վարդերի հեղափոխությունը» իրականություն դարձավ միայն ԱՄՆ-ի սատարման և ֆինանսական աջակցության շնորհիվ, բայց ԱՄՆ-ին դա փոխհատուցվել է, քանի որ Վրաստանը դարձել է Միացյալ Նահանգների հավատարիմ և երկարաժամկետ գործընկերը, ինչպես նաև փաստել է, որ Վրաստանի ժողովուրդը դարձել է, երևի թե, ամենաամերիկամետն աշխարհում⁵⁵:

Այս համատեքստում պետք է դիտարկել նաև Ռիչարդ Մայլսի նշանակումը Վրաստանում ԱՄՆ դեսպանի պաշտոնում: 1996-1999 թթ. նա Բելգրադում (Հարավսլավիա) եղել է առաքելության ղեկավար և Սլաբոդան Միլոշևիչին իշխանությունից հեռացնելու նպատակին հասնելու համար սերտ կապեր է հաստատել սերբական ընդդիմության հետ⁵⁶: Եվ ամենայն հավանականությամբ, նա այս անգամ Վրաստանում էր՝ կառավարելու իշխանությունը Շևարձնաձեից վրաց հասարակության համակրանքը վայելող երիտասարդ ընդդիմությանը խաղաղ կերպով փոխանցելու գործընթացը:

Արևմուտքի գործադրած ջանքերի արդյունքում Վրաստանում Խորհրդային Միության փլուզումից ի վեր իշխանության ղեկին գտնվող քաղաքական ուժերը, որոնք քաղաքացիների ճնշող մեծամաս-

⁵³ Տե՛ս նույն տեղը:

⁵⁴ Տե՛ս **Zurab Karumidze and James V. Wertsch**, “Interview with Zurab Zhvania,” նշվ. աշխ., էջ 36:

⁵⁵ Տե՛ս «Վարդերի հեղափոխությունը» անհնար կլիներ առանց ԱՄՆ-ի օգնության, Ազատություն ռադիոկայան, դեկտեմբեր 07, 2005, <https://www.azatutyun.am/a/1579599.html>, մուտքը՝ 12.07.2021:

⁵⁶ Տե՛ս Georgia's Day After; Waiting for Ambassador Miles, World Press Review (Vol. 51, № 2), February 2004, <https://www.worldpress.org/Europe/1742.cfm>, մուտքը՝ 03.03.2022:

նության շրջանում նույնացվում էին կոռուպցիայի, հովանավորչության ու բազմաթիվ օրինազանցությունների հետ, տապալվեցին հենց արևմտամետ կողմնորոշում ունեցող ուժերի կողմից կազմակերպված հեղափոխությամբ:

Երեք հիմնական բաղադրիչներ վճռական դեր խաղացին «Վարդերի հեղափոխությունը» հնարավոր դարձնելու գործում: ԱՄՆ-ի և նրա կողմից հովանավորվող ՀԿ-ների ակտիվ մասնակցությունը, ընդդիմադիր կուսակցություններն ու նրանց առաջնորդները, հատկապես Միխեիլ Սաակաշվիլին, Զուրաբ Շվանիան և Նինո Բուրջանաձեն, ինչպես նաև ԶԼՄ-ները «Ռուսթավի-2» վրացական լրատվամիջոցը և մեծ լսարան ունեցող ամերիկյան «CNN» հեռուստաընկերությունը: Նրանցից յուրաքանչյուրը առանձնահատուկ դեր խաղաց հեղափոխությունը առանց բռնությունների իրականացնելու հարցում:

Այսպիսով, Միացյալ Նահանգներն ունեցել է հստակ պատճառներ Վրաստանում հեղափոխություն կամ իշխանափոխություն կազմակերպելու համար, քանի որ Խորհրդային Միության փլուզումից հետո միլիոնավոր դոլարների ֆինանսական ու տեխնիկական օժանդակությունը ցանկալի արդյունք չէր տալիս նորանկախ երկրի տնտեսության, ժողովրդավարության և քաղաքացիական հասարակության զարգացման հարցերում, ինչին մեծապես նպաստում էր Շևարդնաձեի վարած ներքին ու արտաքին քաղաքականությունը: Վրաստանի իշխանությունները խորը դժգոհություն և հիասթափություն առաջացրին ՌԴ-ի հետ կապերի ամրապնդմամբ և Վրաստանում Միացյալ Նահանգների դերի նվազեցմամբ, ուստի Հարավային Կովկասում Վրաստանի միջոցով ազդեցություն ունենալու միակ տարբերակը մնում էր Շևարդնաձեի փոխարեն արևմտամետ գործչի իշխանության բերելը: Ուստի պատահական չէ, որ Միացյալ Նահանգներն իր քաղաքական նպատակին հասնելու համար ստանձնեց ինչպես «Վարդերի հեղափոխության» հովանավորի, այնպես էլ անմիջական կազմակերպչի վճռորոշ դերերը:

Միննույն ժամանակ, կարևոր է ընդգծել, որ Միացյալ Նահանգներում «Վարդերի հեղափոխությունն» ընկալվում էր Հարավային Կովկասում ժողովրդավարության տարածման գործընթացի շրջանակներում, որի արդյունքը համարվում էր ոչ միայն Շևարդնաձեի խաղաղ հեռացումը, այլև նոր կառավարության կողմից Վրաստանը արևմտամետ ու ժողովրդավարական պետության վերածելու պատրաստակամությունը:

ЭДГАР ЧАХОЯН – Основные причины, роль и значение поддержки США «Революции роз» в Грузии. – В данной статье рассматриваются основные причины прямой и косвенной поддержки США во время Революции роз в Грузии (2003 г.), ее роль и значение. Соответственно, подробно показаны долгосрочные цели финансовой, консультативной и технической помощи США Грузии после распада Советского Союза. Значение и влияние на политической арене неправительствен-

ных организаций, действовавших в Грузии во время «революции роз», особенно молодежной организации «Кмара», фонда «Открытое общество – Грузия», СМИ - «Рустави-2», в том числе международной компании CNN, экзитполов и ППГ также было рассмотрено.

Обращается внимание на личные связи действующих и бывших высокопоставленных чиновников США и Шеварднадзе, недовольство США внутренней и внешней политикой режима в Грузии, а также склонность Дж. Буша-младшего к формированию политических ценностей с помощью мягкой силы.

Мнения президента Шеварднадзе, лидеров оппозиции М. Саакашвили, З. Жвания, Н. Бурджанадзе, руководителей неправительственных организаций, посла США в Тбилиси Р. Майлза, а также других экспертов и официальных лиц о роли США в «революции роз» представлены в деталях.

Статья посвящена заявлениям официальных лиц США, технологиям, которые были использованы оппозицией, и анализу политической ситуации в Грузии после парламентских выборов 2 ноября.

Ключевые слова: *Грузия, «Революция роз», Открытое общество, «Кмара» (Довольно), «Рустави-2», Институт свободы.*

EDGAR CHAKHOYAN – *The Main Reasons, Role and Significance of the US Support for the “Rose Revolution” in Georgia.* – This article focuses on the main reasons for the direct and indirect support of the United States during the Rose Revolution in Georgia (2003), its role and significance. Accordingly, the long-term goals of the US financial, advisory, and technical assistance to Georgia after the collapse of the Soviet Union are shown in details. The importance and impact in the political arena of the non-governmental organizations operating in Georgia during the Rose Revolution, especially youth organization “Kmara”, the Open Society Georgia Foundation, the media, Rustavi-2, including the international CNN, exit polls and PVTs have been also focused on.

Attention has been paid to the personal connections of the acting and former high-ranking officials of the USA and Shevardnadze, the United States’ dissatisfaction with the regime’s domestic and foreign policy in Georgia, as well as J. Bush Jr.’s tendencies to shape political values through soft power.

The opinions of President Shevardnadze, opposition leaders M. Saakashvili, Z. Zhvania, N. Burjanadze, heads of Non-Governmental Organizations, US Ambassador to Tbilisi R. Miles and other experts and officials on the role of the United States in the Rose Revolution are presented in details.

The article focuses on the statements of the US officials, the technologies used by the opposition, and the analysis of the political situation in Georgia after the November 2 parliamentary elections.

Key words: *Georgia, “Rose Revolution”, Open Society, “Kmara” (It is Enough), “Rustavi-2” TV, Freedom Institute*